

7. **Кремень В. Г.** Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Розвиток. Результати/ Василь Григорович Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
8. **Ничкало Н. Г.** Трансформація професійно-технічної освіти України: [монографія] / Н. Г. Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
9. **Новиков А. М.** Постиндустриальное образование / Александр Михайлович Новиков. – М.: Издательство «Эгвес», 2008. – 136 с.
10. **Олейникова О.** Основные векторы развития интеграционных процессов в области профессионального образования и обучения в ЕС [Электронный ресурс] / Ольга Олейникова. – Режим доступа: <http://www.eed.ru/opinions/o-13-15.html>.
11. **Хакимова Н. Р.** Профессиональное самоопределение личности и психологические условия его реализации в ситуации смены профессиональной деятельности: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.01 / Хакимова Н. Р. – Кемерово, 2005. – 179 с.
12. **Ярошенко Г.** Розвиток механізму взаємодії ринку праці і професійної освіти України / Г. Ярошенко, І. Заюков // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 6. – С. 25–29.

УДК: 378.147 + 538.3 (075) + 373.3

*Тетяна Туркот,
Олександр Коновал*

ИНДИВИДУАЛІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ФІЗИКІВ НА ЗАСАДАХ ВИМОГ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Туркот Т. І., Коновал О. А. Індивідуалізація самостійної роботи студентів-фізиків на засадах вимог здоров'язбережувального навчання.

У статті обґрунтовано необхідність індивідуалізації самостійної роботи студентів-фізиків з позицій здоров'язбережувального навчання як умови забезпечення здоров'я молоді. Підкреслено, що реалізація принципу індивідуального підходу передбачає урахування особливостей стилів навчальної діяльності. Автори характеризують типологічні групи студентів, визначають методи їхньої самостійної навчальної діяльності під час вивчення фізики, які оптимально відповідають психологічним особливостям цих груп.

Ключові слова: здоров'язбережувальне навчання, інформаційний стрес, емоційний стрес, стиль навчальної діяльності, типологічні групи, психологічне «вигорання».

Туркот Т. И., Коновал О. А. Индивидуализация самостоятельной работы студентов-физиков на принципах требований здоровьесохраняющей учебы.

В статье обосновывается необходимость индивидуализации самостоятельной работы студентов-физиков с позиций здоровьесохраняющего обучения как условия обеспечения здоровья молодежи. Реализация принципа индивидуального подхода предполагает учет особенностей стиля учебной деятельности. Авторы характеризуют типологические группы студентов, определяют методы их самостоятельной учебной деятельности при изучении физики, которые оптимально соответствуют психологическим особенностям этих групп.

Ключевые слова: здоровьесохраняющее обучение, информационный стресс, эмоциональный стресс, стиль учебной деятельности, типологические группы, психологическое «вигорання».

Turkot T. I., Konoval O. A. Individualization of students-physicists' independent work on principles of requirements for health-consciousness training.

The article substantiates the necessity of individual independent work of students-physicists from a view of health-consciousness training as the condition to keep young people healthy. To implement the principle of an individual approach means considering the style of educational activity. The authors characterize the typological groups of students, define the methods of their independent educational activity while studying physics. These methods tend to optimally meet psychological features of these groups.

Key words: health-consciousness training, informative stress, emotional stress, style of educational activity, typological groups, psychological “burn-up”.

З-поміж багатьох чинників, від яких залежить майбутнє держави, одним із найголовніших є стан здоров'я її громадян. Згадаємо афоризми, які своїми коренями сягають глибокої давнини: «Здоров'я – це не все, але все без здоров'я – ніщо», «Здоров'я – усьому голова», «Здоров'я дорожче від золота». У нашому сьогоденні бурхливий науково-технічний розвиток, могутні інформаційні флуктуації та вибухоподібне зростання обсягів наукових знань здійснюють значні впливи на самопочуття особистості та її здоров'я. Систематичні навчальні перевантаження і як їх наслідок, постійна фізична, психічна й емоційна перенапруга стають, на жаль, нормою життєдіяльності сучасного школяра і студента [1; 4]. Так, експерти констатують: «...Стан здоров'я дітей та молоді в Україні становить загрозу національній безпеці. Лише одна дитина з десяти приходиться до класу здоровою, а за період навчання рівень хронічних захворювань зростає у 1,5–2 рази» [2, с. 56]. Дослідження в галузі педагогіки вищої школи, професійної педагогіки та психології [4], наші лонгітюдні спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю студентів, які вивчають фізику, дозволяють стверджувати, що в процесі навчання у вищому навчальному закладі вони часто перебувають у станах психофізіологічної й інтелектуальної перенапруги, які виникають як результат дії емоційно негативних та екстремальних чинників. Так, під час проведення опитування (2012-2013 н. р.) 52,3 % студентів-першокурсників фізико-математичного факультету Криворізького педагогічного інституту та 54,6 % студентів інженерно-будівельного факультету Херсонського державного аграрного університету зазначили, що відчують особливі труднощі й напруження під час самостійного опрацювання теоретичного матеріалу з фізики, який з урахуванням її специфіки як навчальної дисципліни, є досить складним для сприйняття й осмислення. А тому потребує значних інтелектуальних зусиль. Подібні висловлювання характерні і для студентів більш старших курсів (що склало відповідно 42,8 % та 51,2 %), які підкреслили наявність перевантажень у процесі самостійної роботи, особливо під час підготовки до контрольної-діагностувальних заходів. З позицій психології та педагогіки [4, с. 186–187] ці напружені стани можна характеризувати як явища інформаційного й емоційного стресів, що мають різні для кожного причини виникнення, але загальні психологічні наслідки, зокрема погіршення здоров'я, психологічне «вигорання», втрату молоді людиною інтересу до навчання й майбутньої професійної діяльності.

Слід зазначити, що динамізм третього тисячоліття відповідно до концепції «навчання протягом усього життя» (Life long learning), бурхливе зростання обсягів інформації нагально вимагає удосконалення процесу організації самостійної роботи студентів (СРС) в *Alma mater*. Теоретико-методологічні аспекти порушеної актуальної соціально-педагогічної проблеми ґрунтовно досліджувалися відомими українськими науковцями В. Буряком, О. Малихіним, А. Кузьмінським та іншими. Проте, не дивлячись на достатню увагу до вивчення можливостей і педагогічних умов удосконалення процесу СРС, питання її організації з урахуванням принципів

здоров'язбереження [1], на наш погляд, практично не досліджувалися. Усе це вступає у відкриту суперечність з актуальними завданнями модернізації освітніх систем у країнах світової спільноти, орієнтованих не тільки на досягнення високої результативності навчально-виховного процесу, але й на забезпечення фізичного, психічного та духовного здоров'я студентів та шкільної молоді [5, с. 102]. Констатація цього факту послугувала одним із чинників започаткування дослідно-експериментальної роботи «Дидактичні засоби самостійної роботи студентів», яка наразі цілеспрямовано здійснюється творчою групою викладачів Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». Аналіз та презентація деяких результатів цієї дослідно-експериментальної діяльності, зокрема висвітлення досвіду індивідуалізації самостійної роботи студентів-фізиків на засадах принципів здоров'язбереження, було визначено *метою пропонованої статті*.

Підґрунтям упровадження ідей здоров'язбереження в організацію самостійної роботи студентів вищої школи визначалася відома концептуальна теза всесвітньо визнаного вітчизняного науковця-гуманіста та вчителя-практика В. Сухомлинського, висловлена ним щодо шкільної спільноти, але за своєю універсальністю нею не обмежена: «...Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили».

Основними вимогами до забезпечення ефективності організації самостійної роботи студентів вищої школи є такі:

1) розвиток мотиваційних настанов у студентів до самостійної навчальної діяльності повинен бути високим; позитивна настанова відчутно впливає на характер і результати діяльності студентів, сприяє підвищенню ефективності пізнавальних дій, активізує мислення, пам'ять, робить сприйняття точнішим, увагу зосередженішою, спрямованішою на об'єкт пізнання. Тому викладач повинен допомогти студенту сформулювати внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;

2) СРС має бути систематичною й неперервною, тривала перерва в роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань, спричиняє втрату логічного зв'язку з раніше вивченим, несистематичність самостійної роботи унеможливорює досягнення високих результатів у навчанні, призводить до перевтоми в період заліків та іспитів, тому студент має звикнути працювати над навчальним матеріалом постійно, не випускати з поля зору жодну з дисциплін, вміло поєднувати їх вивчення [5, с. 104–105];

3) у самостійній роботі має забезпечуватися послідовність, упорядкованість, черговість етапів роботи; безсистемність самоосвіти породжують поверховість знань, унеможливають тривале запам'ятовування прочитаного; під час опрацювання конспекту лекцій, монографії, підручника, навчального посібника для студента не повинно залишатися нічого нез'ясованого; не розібравшись хоча б в одному з елементів системи міркувань автора книги, студент не зможе надалі повноцінно засвоювати навчальний матеріал.

4) планування самостійної роботи повинно бути раціональним; чіткий план допоможе оптимально структурувати самостійну роботу, зосередитися на найсуттєвіших питаннях, не допускати перевантажень;

5) під час організації СРС повинні оптимально використовуватися відповідні дидактичні методи й прийоми (конспектування, реферування, підготовка до лабораторних робіт, розв'язування задач тощо); багато студентів працюють із книгою нерационально: читають текст і відразу занотовують, намагаючись запам'ятати прочитане; за такого підходу ігнорується найважливіший елемент самостійної

роботи – глибоке осмислення матеріалу; це призводить до того, що студенти засвоюють його поверхнево, їм складно на практиці повною мірою застосовувати теорію. У них формується шкідлива звичка не думати, а запам'ятовувати, що також негативно впливає на результати навчання, призводить до нервового перенапруження;

б) педагогічне управління СРС повинно бути оптимізованим; основними формами управління самостійною роботою студентів є визначення програмних вимог до вивчення навчальних дисциплін; орієнтування студентів у переліку літератури; проведення групових та індивідуальних консультацій; організація спеціальних занять з методики вивчення наукової та навчальної літератури, прийомів конспектування; підготовка на допомогу студентам навчально-методичної літератури, рекомендацій, пам'яток тощо.

Поглиблюючи зміст цих вимог, зазначимо, що оптимальне керівництво самостійною роботою студентів передбачає її індивідуалізацію, яку ми розглядаємо і як каталізатор результативності СРС, і як умову реалізації ідей здоров'язбережувального навчання. Вимога індивідуалізації СРС у першу чергу передбачає урахування стилів навчальної діяльності студентів, які детермінуються особливостями мислення. У нашому дослідженні під стилем навчальної діяльності розуміємо «різні підходи і шляхи вивчення навчального матеріалу» [3, с. 42]. Використовуючи методику «Психодіагностика стилю мислення, ділового спілкування і поведінки» [4, с. 246–255], ми визначили психолого-педагогічні особливості п'яти типологічних груп студентів-фізиків з різними стилями навчальної діяльності (аналітики, прагматики, реалісти, критики, ідеалісти) та запропонували методи індивідуалізації їхньої самостійної роботи з метою підвищення її результативності без інтелектуальних та емоційних перевантажень, але з активізацією мисленнєвої діяльності.

Так, «аналітики» – логічні, методичні, послідовні, уміють раціонально планувати самостійну роботу, продумують деталі й намагаються не припускати помилок. Вони краще сприймають письмову інформацію, аналітично презентовану, з чіткими математичними викладками й обґрунтованими висновками. Як завдання для самостійної роботи аналітикам бажано пропонувати:

- роботу над навчальними проектами, які вимагають предметної компетентності;
- порівняння різноманітних підходів до вирішення фізичних задач, наукових проблем (наприклад, порівняння точок зору науковців на сутність і методи спростування парадоксів спеціальної теорії відносності);
- виконання завдань на класифікацію, складання довідкових таблиць, опрацювання значних обсягів даних із використанням комп'ютерної техніки;
- складання інструкцій, рекомендацій до виконання лабораторних робіт, робіт фізичного практикуму тощо.

Так, наприклад, у процесі дослідно-експериментальної роботи, організованої творчим колективом під керівництвом професора О. Коновала, група «студентів-аналітиків» фізико-математичного факультету запропонувала методичні рекомендації з удосконалення системи індивідуальних завдань під час вивчення спеціальної теорії відносності учнями фізико-математичних класів. «Аналітики» краще виконують індивідуальні завдання і беруть на себе зобов'язання за якість їх виконання. Між тим студенти цієї типологічної групи не можуть якісно самостійно працювати в умовах невизначеності та поспіху, які можуть бути для них стресорами.

Стиль навчальної діяльності, протилежний аналітичному, називають прагматичним, а володарів цього стилю – «прагматиками». «Прагматики» – особистості, які у процесі самостійної роботи насамперед намагаються отримати

практичні результати. Навчальну діяльність найчастіше не планують на перспективу, працюють інтенсивно, методом «спроб і помилок». «Прагматики» сприйнятливі для інновацій, тому намагаються активно використовувати в самостійній роботі нові інформаційні технології.

Керуючи самостійною навчальною діяльністю «прагматиків», викладач повинен урахувати, що вони не можуть довго і наполегливо працювати, припускаються багатьох помилок і неточностей, не вдаються до деталей самостійно опрацьовуваної інформації. Позитивний дидактичний ефект для «прагматиків» мають завдання щодо проведення спостережень, фронтальних дослідів, виготовлення навчальних засобів: таблиць, діаграм, схем, у тому числі в електронному варіанті. Характерно, що студенти цієї типологічної групи можуть плідно самостійно працювати навіть в умовах гострого дефіциту часу, але суворий контроль, систематичність, регулярність діяльності для них неприйнятні, тому подібні вимоги можуть сприйматися ними як стресори.

За психологічною сутністю на прагматиків подібно до «реалістів» – особистості рухливі й активні. Однак якщо прагматики повністю покладаються на власний досвід, то реалісти цінують конкретні факти, отримані у процесі самостійної діяльності. Студенти цього типу мають конкретне практичне мислення, орієнтовані на отримання висновків на основі аналізу самостійно отриманих даних. Ураховуючи, що «реалісти» інтегрують у собі психологічні особливості «прагматиків» (активність) та «аналітиків» (послідовність), їх можна залучати до групової пізнавальної діяльності. Для плідної самостійної роботи їм можна пропонувати розроблення групових проектів, роботу у віртуальній фізичній лабораторії з наступним обговоренням її результатів, участь у семінарі в ролі помічника керівника.

«Критики» мають оригінальне, творче мислення, тому під час самостійного опрацювання навчального матеріалу швидко помічають логічні помилки й парадоксальні явища. Викладачеві слід залучати цих студентів у ролі опонентів на проблемних лекціях, семінарах, дискусіях за самостійно опрацьованою інформацією. «Критики» добре виконують індивідуальні завдання, які потребують глибокого теоретичного аналізу навчального матеріалу. Вони – прекрасні рецензенти рефератів і помічники однокурсникам у корекції навчальних помилок. Для самостійної роботи їм корисно пропонувати завдання на аналіз матеріалів Інтернет-сайтів, складання анотацій до підручників і посібників. Так, у процесі дослідно-експериментальної роботи у Криворізькому педагогічному інституті «студенти-критики», спираючись на наукові розроблення в галузі електродинаміки й теорії відносності, здійснили розгорнутий аналіз суперечностей методик вивчення електродинаміки. Водночас викладачам слід урахувати, що в умовах емоційних та інтелектуальних перевантажень ці студенти схильні до психологічного «вигорання», песимізму і зниження самооцінки.

«Ідеалісти» – особистості старанні й дисципліновані, орієнтовані на гуманізм як основний моральний закон. Для самостійної роботи їм бажано пропонувати завдання, які вимагають широких узагальнень, філософського осмислення явищ та законів природи і суспільства. Схильність «ідеалістів» до систематизації буде корисною під час презентації результатів самостійної роботи у вигляді електронного портфоліо (Е-портфоліо), опорного конспекту, структурно-логічної схеми, «дерева понять» тощо. Спокійні і врівноважені, «ідеалісти» в умовах суворої регламентації термінів виконання СР та її значних обсягів можуть опинитися в ситуацію інформаційного стресу.

Узагальнюючи, наголосимо, що, на наше глибоке переконання, обов'язковою

вимогою до ефективної організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у здоров'язбережувальній освітній системі є забезпечення індивідуального підходу як умови якості результатів навчання і підґрунтя формування творчої особистості майбутнього вчителя на засадах забезпечення його фізичного, психічного і духовного здоров'я.

У зв'язку з цим логічним є більш докладний аналіз методів і засобів урахування інших індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі їхньої самостійної роботи, тому перспективою подальших наукових пошуків може бути дослідження рівня впливу сформованості інтелектуальних умінь, елементів розумової культури, мотиваційних настанов на результативність самостійної роботи студентів фізико-математичних факультетів.

Література

- 1. Афонін А. П.** Стратегічні принципи в системі організації здоров'язберігаючої освіти у школі та ВНЗ / А. П. Афонін // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / за ред. З. П. Бакум: Вип. 34. – Кривий Ріг : КПУ КНУ, 2012. – С. 216–220.
- 2. Дурас Т.** Формування навичок здорового способу життя / Тетяна Дурас // Сучасна школа України. – 2012. – № 5 (545). – С. 56–58.
- 3. Лавров Е. А.** Створення електронного курсу з адаптацією до стилів мислення / Е. А. Лавров, Н. А. Барченко // Наука і методика. – 2009. – № 17. – С. 41–45.
- 4. Самоукина Н. В.** Психология и методика профессиональной деятельности / Н. В. Самоукина. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ», издательство ЭКМОС, 2000. – 384 с.
- 5.** Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів : [монографія] / ред. проф. О. А. Коновала. – Кривий Ріг : Киреєвського, 2012. – 380 с.

УДК 378.016:7.071.2+7.01

Тетяна Фурдак

ВИКОРИСТАННЯ СУМІЖНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК НАВЧАННЯ ДИРИГЕНТА У ВНЗ

Фурдак Т. Д. Використання суміжних видів мистецтва як важливий складник навчання диригента у ВНЗ.

У статті розкрито питання використання суміжних видів мистецтва у процесі навчання майбутнього вчителя музики, зокрема, на заняттях з диригування, та доведено роль синтезу хореографічного та акторського мистецтва у цьому процесі. Зазначено, що естетична спільність цих видів мистецтв має сутнісні подібності.

Ключові слова: суміжні види мистецтва, мистецтво диригента, хореографічне мистецтво, акторське мистецтво, культуротворчий вплив.

Фурдак Т. Д. Использование смежных видов искусства как важная составляющая обучения дирижера в вузе.

В статье раскрыты вопросы использования смежных видов искусства в процессе обучения будущего учителя музыки, в частности, на занятиях по дирижированию, доказана роль синтеза хореографического и актерского искусства в этом процессе. Указано, что эстетическая общность этих видов искусств имеет существенные сходства.

Ключевые слова: смежные виды искусства, искусство дирижера, хореографическое искусство, актерское искусство, культуротворческое влияние.